

УДК 378.14:159.922.765

ПІДГОТОВКА ВИКЛАДАЧІВ ДО ПРОЕКТУВАННЯ СИСТЕМИ ІНТЕНСИВНОГО НАВЧАННЯ

Віктор Стрельніков

*Полтавський університет споживчої кооперації України,
вул. Коваля, 3, 36014 Полтава, Україна*

Досліджено шляхи підготовки викладача вищої школи до діяльності проектування як складової професійної діяльності педагога відповідно до вимог Болонського процесу. Систематизовано вимоги до проєктанта системи інтенсивного навчання і на цій підставі розроблено конкретну програму підготовки викладачів до такого проектування.

Ключові слова: проєкт, проектування, система інтенсивного навчання, технологія навчання.

В умовах модернізації (згідно з іншими формулюваннями – розвитку, реформації чи революції) системи вищої освіти в Україні на засадах Болонського процесу проблема готовності викладача до підготовки і реалізації проєктів змін у вищій школі є найбільш гострою. Які б перетворення не відбувалися в сучасній ВШ, усі вони насамперед пов'язані з особливостями особистості викладача. Підвищений інтерес науковців і практиків до підвищення кваліфікації викладачів зумовлений зміною парадигми – відбувається перехід від масово-репродуктивних форм і методів викладання до індивідуально-творчих, коли готують фахівця зі сформованою потребою в професійній самоосвіті, здатного до саморозвитку і повноцінної самореалізації в обраній професії. Першочерговим стає визнання найважливішої ролі в розвитку студента викладача з яскраво вираженою індивідуальністю, з його правом на вибір і відповідальність, умінням проектувати зміни дидактичної системи і втілювати їх у життя.

Наявна нині система підвищення кваліфікації викладачів потребує значної трансформації. На неї впливає інтеграція науки, освіти і виробництва, а головними її функціями стають компенсаторна, адаптаційна, коригувальна, розвивальна, інноваційна. Наявна система підвищення кваліфікації викладачів здебільшого виконує компенсаторну, адаптаційну та коригувальну функції (вони головно стосуються підготовки і перепідготовки) і менше – розвивальну та інноваційну, які найбільш повно відповідають підготовці викладачів до діяльності проектування, їхньому безперервному професійному і загальнокультурному зростанню.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми, засвідчує, що викладачі оцінюють перепідготовку в системі організованої підготовки (школах педагогічної майстерності, курсах, теоретичних і методичних семінарах, конференціях) нижче, ніж самостійну роботу. Це пояснюють тим, що більшість поширених форм підвищення кваліфікації викладачів орієнтовані на збільшення наукового рівня, а не цілеспрямованої підготовки викладачів до діяльності проектування як складової педагогічної майстерності. Зважаючи на це, найчастіше викладачі удосконалюють свою проєктувальну діяльність стихійно, шляхом самоосвіти.

На жаль, проблема підготовки викладачів до проектування дидактичних систем залишається поза увагою вітчизняних дослідників, хоча простежується актуальність переходу на сучасному етапі розвитку професійної ВШ від періодичного підвищення кваліфікації викладачів до безперервної освіти викладачів завдяки створенню науково обґрунтованої системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації викладачів.

Зважаючи на це, *метою* цієї статті стало дослідження шляхів підготовки викладача вищої школи до діяльності проектування як складової професійної діяльності педагога відповідно до вимог Болонського процесу. *Завдання* дослідження – систематизація вимог до проєктанта системи інтенсивного навчання і розробка на цій основі конкретної програми курсів і семінарів підвищення кваліфікації викладачів.

З'ясування вимог до проєктанта виявило, що діяльність викладача передбачає певне співвідношення й інтеграцію традицій і новаторства, норми і творчості. З одного боку, високий професіоналізм проєктантів свідчив про бездоганне знання апробованих методів і засобів своєї роботи, їх оптимальне використання, з іншого, мав творчий характер, передбачаючи прагнення розвивати й удосконалювати свій власний досвід у цій галузі й інтегрований досвід співтовариства педагогів, методистів і учителів.

Ми визначили такі показники підготовки викладача до проектування системи інтенсивного навчання:

- самостійність, що є початком підготовки викладача до проектування, яка містить: а) здатність особистості адекватно оцінювати рівень своїх умінь проектування, ступінь професійної навченості, професійну мотивацію, рівень задоволення своєю діяльністю; б) здатність раціонально організувати і планувати свою роботу, саморегуляцію в освітній діяльності, організаційні й комунікативні здібності під час роботи в колективі; в) самостійне оволодіння знаннями, уміннями і навичками зі своєї спеціальності, розширення і поглиблення професійно значимих рис і здібностей, постійна готовність до професійного відновлення;

- професійно орієнтоване мислення, уміння використовувати прийняті в професійній галузі прийоми вирішення завдань, виробляти тактику і стратегію проектувальних дій, що охоплює: а) раціонально-логічне мислення (здатність до виявлення закономірностей, правил професійної діяльності; цілісне бачення, системний аналіз і прогнозування їх професійної підготовки); б) значеннєву професійну пам'ять (розвинуті мнемонічні здібності, що виконують не тільки функцію збереження значимої інформації, а й функції її активного розумового опрацювання, налагодження логічних і асоціативних зв'язків); в) вербальні здібності (професійно-семантичне розуміння, вербальне мислення і здатність до словесних аналогій, ерудиція, здатність до діалогу);
- творче ставлення до проектувальної діяльності, розвинута здатність до інновацій у викладанні, збагачення досвіду професії завдяки особистій творчості, яке передбачає: а) творчу уяву й інтуїтивне мислення; б) образну професійну пам'ять; в) акторське мистецтво (мовна імпровізація, мистецтво перевтілення, здатність до емпатії, вплив на особистість через спілкування);
- ціннісна орієнтація на проектувальну діяльність, установка на самовдосконалення; мотиваційна спрямованість на суб'єкт-суб'єктну взаємодію в навчання; прагнення до творчої самореалізації;
- рівень розвитку професійних рис і здібностей, необхідних для проектування системи інтенсивного навчання: готовність до рівноправної особистісної взаємодії в системі "викладач-студент"; громадянська зрілість, високий моральний рівень; рефлексивна саморегуляція: воля, імпровізація в діях, організаційна гнучкість; розвинута здатність до інновацій у педагогічній праці; володіння методами аналітико-синтетичної переробки інформації й алгоритмами інформаційного пошуку; інформаційна (зокрема, комп'ютерна) грамотність; володіння технологіями підготовки й оформлення результатів навчально-методичної, дослідно-експериментальної, науково-дослідної роботи; здатність до освоєння нових програмних (освітніх) продуктів;
- проектування системи інтенсивного навчання з використанням перспективних інноваційних технологій: знання їхніх можливостей; уміння адаптувати і застосовувати програмні засоби відповідно до особливостей навчального процесу.

Виділені показники використовували у підготовці програм навчання, що відображали необхідний рівень знань, умінь і навичок для успішного проектування системи інтенсивного навчання викладачем.

Курси підвищення кваліфікації викладачів спрямовували на задоволення вимог до проєктанта, який повинен мати високий рівень психолого-педагогічної та методичної культури, поєднувати глибокий професіоналізм і гнучкість мислення, винахідливість, упевненість у собі, розвинуту інтуїцію, творчу уяву, критичну самооцінку, прагнення (і здатність) до постійного саморозвитку і самовдосконалення.

У системі курсів і семінарів, готуючи викладачів до проєктування системи інтенсивного навчання, застосовували метод моделювання, оскільки він допомагав акцентувати на основних, спеціально виділених сторонах об'єкта, зокрема, рисах, ознаках, фактах, зв'язках, відносинах процесу підвищення кваліфікації викладачів, а сама модель була простою і наочною, зручною і доступною для аналізу.

Готуючи викладача до діяльності проєктування системи інтенсивного навчання, ми керувалися тим, що ця діяльність є, з одного боку, найважливішою категорією культури, її складовою, а з іншого, динамічно мінливою підсумковою системою (зовнішньою формою) її конкретних проявів. Курси підвищення кваліфікації викладачів розвивали професійну культуру педагога, яка містить індивідуально вироблені стратегії, способи орієнтації в житті, способи вирішення завдань, які сприяли переведенню проєктувальних умінь і рівня педагогічної майстерності в цілому з наявного в бажаний стан.

Побудова системи курсів підготовки викладачів до проєктування системи інтенсивного навчання базувалася на специфічних особливостях навчання дорослих. По-перше, слухачі курсів (вони ж викладачі середньої спеціальної та ВШ) не приймали «на віру» твердження організаторів навчання, необхідним був чіткий логічний висновок з кожного твердження або надання слухачеві можливості самому проаналізувати ситуацію проєктування системи інтенсивного навчання, керуючись лише процесом мислення, його логікою й етапами аналізу. По-друге, потреба в навчанні у слухачів курсів найчастіше виникала з потребою перебудови власного досвіду діяльності проєктування у зв'язку з вимогами Болонського процесу або з прикладами успішності колег. Практична спрямованість курсів, з одного боку, полегшувала завдання організатора курсів, а з іншого, ускладнювала, оскільки досягнення поставленої під час навчання мети вимагало значної корекції наявної в слухачів понятійної картини світу, парадигми педагогічного мислення. По-третє, перебування на курсах часто зумовлене можливістю для зміни звичного життя, обміну інформацією і педагогічним досвідом.

Організатор (тьютор) навчання на курсах, який був ключовою фігурою процесу навчання, повинен був володіти такими рисами: загальна психолого-педагогічна ерудиція; методологічне мислення і діяльність; демократизм

мислення і поведінки; професійний прагматизм; гнучкість у взаєминах і здатність орієнтуватися у нестандартній ситуації; сприйнятливості до інновацій; високий рівень організаторських умінь і навичок.

Розроблений нами зміст технології підготовки викладачів до проектування системи інтенсивного навчання брав до уваги завдання модернізації освіти на засадах Болонського процесу, базувався на досягненнях модульного навчання. Використання модульного підходу в проектуванні змісту навчальної інформації дало змогу диференціювати його шляхом групування модулів, що забезпечили розробку курсу в повному, скороченому і поглибленому варіантах залежно від потреб слухачів. Вони одержали можливість самостійно вибирати той варіант, який відповідав початковому рівню їхньої підготовки до проектування системи інтенсивного навчання і забезпечував індивідуальний темп освоєння програми.

Зміст навчання складався з шести взаємозалежних блоків. Розглянемо коротко зміст запропонованих блоків-модулів. З метою оптимальної організації курсів необхідно мати інформацію про вихідний стан слухача перед початком застосування кожного управлінського впливу, про результати зміни його стану під час відпрацювання попереднього впливу і визначати можливість впливу відповідно до поточного стану об'єкта управління і його динаміки. Зважаючи на це, важливою умовою реалізації запропонованої моделі була розробка пакетів діагностичних матеріалів, адресованих педагогам.

Перший блок-модуль, діагностичний, який розпочинав курси, був присвячений ознайомленню з групою, діагностиці запитів і інтересів педагогів, проблемі подальшого розвитку колективу навчального закладу. Слухачі знайомилися з вимогами Болонського процесу щодо проектування системи інтенсивного навчання як виду навчальної діяльності педагога, після чого вивчали можливості впровадження ідей цього процесу в певному навчальному закладі за допомогою анкети. Розглядали можливості психодіагностики як критерію і умови вивчення ефективності системи інтенсивного навчання. Реалізація цього блоку передбачала врахування індивідуальних особливостей особистості. Особливий інтерес становили знання структури і функцій інтелекту слухача, мотиваційної, ціннісної, емоційної і вольової сфер. У результаті засвоєння тем цього модуля кожен слухач мав опанувати способи самодіагностики і рефлексивні уміння, практичні методи професійно-творчого саморозвитку і навчитися самостійно вибудовувати біфуркаційну індивідуальну траєкторію професійно-творчого проектування системи інтенсивного навчання, що складалася відповідно до його психофізичних можливостей, здібностей, цінностей в умовах інноваційного середовища навчального закладу.

Другий блок-модуль був методологічним, у ньому розглядали методологічні аспекти проектування системи інтенсивного навчання,

особливості проектування мети і змісту навчання. Він орієнтував слухачів на набуття базових теоретичних знань про інноваційні процеси в українській і світовій дидактиці, про сутність проектування системи інтенсивного навчання, компоненти і механізми розвитку індивідуального стилю проектувальної діяльності викладача, європейські та міжнародні стандарти ISO 9000, прийняті Європейським Комітетом Стандартизації.

Третій блок-модуль був присвячений проектуванню технологій у системи інтенсивного навчання, які забезпечували ефективне спілкування – дискусійні, імітаційні, дослідницькі технології, проектне, кооперативне навчання, тощо. Проводили тренінг “НЛП педагогічної ефективності”.

У четвертому блоці, через призму адаптації вищої освіти України до вимог Болонського процесу, розглядали проблеми запровадження КМСОНП у ВНЗ України, а також принципи, шляхи і засоби адаптації ECTS у ВНЗ України. Організуючи навчання, ми зважали на те, що процес інтеграції дидактики і практики вищої школи із сучасними системами інтенсивного навчання стає однією з характерних рис сучасної ситуації в системі освіти і, оскільки з'являється новий спектр інструментів і засобів спільної роботи педагогів і студентів, вважали необхідним приведення проектувальних дій викладачів відповідно до вимог, необхідних для використання інтенсивного навчання у навчальному процесі. Слухачі курсів вчилися створювати електронні підручники, використовувати на заняттях мережу Інтернет, створювати контролювальні програми тощо.

П'ятий блок-модуль присвячений педагогічній майстерності викладача у проектуванні системи інтенсивного навчання – інноваційних (модульних, інформаційних) технологій, дослідницького, ситуаційного, проектного навчання, навчання у співпраці тощо.

У шостому блоці-модулі відбувався обмін досвідом запровадження системи інтенсивного навчання та проектування цього процесу у ВНЗ. Знання і уміння фахівця з певної галузі науки і практики проектували відповідно до завдань удосконалення освіти на засадах Болонського процесу. Серед форм навчання предметного аспекту, після ознайомлення з досягненнями науки і практики в конкретній сфері, з інноваційними технологіями навчання застосовували модерацію – особливий вид консультування і управління діяльністю слухачів у процесі навчання.

Альтернативні програми навчання (модулі) вибирали за результатами тесту оцінювання рівня початкових знань і анкетування слухачів. Програму курсів коректували для кожної групи відповідно до пропозицій і замовлень керівників, викладачів.

Створювали дидактичне середовище, у якому здійснювали спільну діяльність і спілкування, розвивали емоційно-психологічні і ділові взаємини,

формували ціннісні орієнтації. Особливу увагу приділяли самостійній роботі слухачів, що забезпечувало розвиток їхніх творчих можливостей.

Процесуальний компонент як спеціально організований процес освітньої діяльності вимагав орієнтації на групові форми навчання, спільну діяльність. Зазначимо, що врахування індивідуальних особливостей дорослих на курсах означало створення позитивної мотивації навчання, потреби в продовженні освіти й інтересу до процесу проектування системи інтенсивного навчання. Окрім традиційних методів занять (лекції, семінари), здобули поширення моделювання й аналіз практичних ситуацій, вирішення професійних завдань, ділові ігри, тренінги тощо. Вони сприяли розвитку самостійності, здібностей і задатків, формуванню індивідуального стилю діяльності педагогів.

Введення управлінського компонента дало змогу розглядати процес навчання на курсах як рефлексивне управління: викладач – зміст (проектування системи інтенсивного навчання) – розвиток діяльності проектування слухачів.

Результативний компонент визначав ефективність системи курсів і семінарів перепідготовки і підвищення кваліфікації викладачів, що пов'язували з розробкою відповідних критеріїв і показників.

Головні перехідні стани процесу підготовки викладача до проектування системи інтенсивного навчання можна діагностувати різними способами: шляхом самоконтролю, взаємоконтролю, експрес-контролю, рубіжного вхідного або підсумкового контролю.

Ми визначили критерії підготовки викладача до проектування системи інтенсивного навчання, професійного розвитку особистості й індивідуального стилю педагогічної діяльності викладача, рівня його інформаційної культури і рівня володіння інноваційними та ІТН, розглядаючи їх як структурно-функціональні компоненти системи курсів.

Проектування системи інтенсивного навчання – багатостадійний (багатокомпонентний і багатетапний) динамічний, послідовний процес, що відбувається в часі. Проектування цієї системи передбачало певні етапи, а результатом цього процесу був розроблений проект. Він здійснювався за допомогою механізмів самопізнання, самоорганізації, самоосвіти як прагнення до творчої самореалізації в діяльності проектування. Творчість використовували як спосіб інтенсифікації цього процесу.

Модель апробували на базі факультету підвищення кваліфікації педагогічних працівників (педагогічного) Міжгалузевого інституту підвищення кваліфікації та перепідготовки спеціалістів при ПУСКУ, Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка, Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського.

Висновком з проведеного дослідження є констатація того, що сучасні завдання модернізації освіти вимагають від проектанта компетентних комплексних дій, спрямованих на зміну функцій елементів системи інтенсивного навчання. Зростає роль проектування функцій цієї системи навчання. Зокрема, цілеспрямована зміна співвідношення навчальних годин, виділених на практичну і лекційну роботу до зменшення лекційних, дало змогу змінити характер організації системи навчання, виявити нові функції його учасників.

Безперечно, сучасний проектант має поєднувати у своїй роботі професіоналізм соціального менеджера і компетентність підприємця, підходити до проектування як універсального і самостійного в соціокультурному контексті типу діяльності, спрямованого на створення реальних об'єктів із заданими функціональними і споживчими якостями. Щодо *перспектив подальших досліджень*, то, оскільки за такого підходу проектування має всі підстави стати одним з найбільш поширених видів діяльності в епоху постіндустріального суспільства, важливими є всі аспекти розгляду проблеми.

THE HIGHER SCHOOL TEACHERS' TRAINING FOR THE INTENSIVE EDUCATION SYSTEM PROJECTING

Victor Strel'nikov

*Poltava University of Consumer cooperative of Ukraine,
Koval' Str., 3, UA-36014 Poltava, Ukraine*

The article deals with the trends of higher school teacher training for projecting as a component of the professional pedagogical activity in the context of Bologna process. The requirements to projecting the intensive education are systemized, and on its basis the program of higher school teachers' training for this projecting is worked out

Key words: project, projecting, system of intensive education, educational technology.

Стаття надійшла до редколегії 06.05.2008

Прийнята до друку 15.09.2008